

Krystyna Bakalarz

MUZEUM MIEJSKIE W NOWEJ SOLI

Placówkę muzealną w Nowej Soli zorganizowano siłami społecznymi, a wśród ludzi zaangażowanych w organizację muzeum główną rolę odegrał jej późniejszy kierownik – Aleksander Fudalej oraz jego małżonka, Antonina. Od lutego 1946 roku organizowano równolegle muzeum i bibliotekę miejską. Działacze społeczni pomagający w pracach zrzeszyli się jesienią tego roku w Towarzystwie Przyjaciół Muzeum, które w roku 1958 otrzymało osobowość prawną. Aż do jego rozwiązania w roku 1992 prezesem TPM był Józef Pukajło – dziennikarz i prawnik, zaangażowany zawsze w niezliczone miejskie akcje społeczne.

Zbiory dla nowosolskiego muzeum gromadzono z dużym zapałem i ze wszystkich dostępnych źródeł: z dawnych muzeów w Nowej Soli, Bytomiu Odrzańskim, Koźuchowie, przekazów urzędu likwidacyjnego, a także bardzo licznych wówczas darów od osób prywatnych oraz instytucji. Penetrowano również teren powiatów – koźuchowskiego, głogowskiego, żarskiego, żagańskiego i lubuskiego.

Pierwszą po wojnie wystawę muzeum udostępniło zwiedzającym 3 maja 1947 roku, w poprzedniej jeszcze siedzibie, przy ówczesnej ulicy Roosevelta (obecnie Wincentego Witosa). W październiku 1948 roku zaś przeniosło do wyremontowanego budynku na rogu ulic Świerczewskiego i Hanki Sawickiej, dziś Muzealnej i Gimnazjalnej; mieści się w nim do dziś.

W latach 1946–1949 placówka funkcjonowała w oparciu o siły społeczne. Fundusze niezbędne na prowadzenie działalności przynosiły dochody z organizowanych zabaw, przedstawień teatralnych, loterii Towarzystwa Przyjaciół Muzeum.

Upaństwowienie muzeum nastąpiło w grudniu 1949 roku, kiedy Ministerstwo Kultury i Sztuki na mocy uchwały Rady Państwa przejęło istniejące placówki muzealne *pod swój zarząd i użytkowanie, wraz z całą posesją*. Muzeum nowosolskie administracyjnie przyporządkowano władzom powiatu. Formalnie stwierdziła to Uchwała nr V.XIII.183.6. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Koźuchowie z siedzibą w Nowej Soli z 15 grudnia 1949 roku. Charakter placówki powiatowej utrzymał się do 1975 roku, kiedy

w wyniku kolejnej reformy administracyjnej zlikwidowano powiaty, a muzeum znalazło się w strukturze miejskich placówek kultury.

Merytoryczną opiekę nad muzeum nowosolskim od roku 1946 sprawowało wrocławskie Muzeum Śląskie, dzisiejsze Muzeum Narodowe, choć formalnie sprawa ta uregulowana została dopiero w styczniu 1951. W związku ze zmianą podziału administracyjnego kraju (w czerwcu 1950 roku utworzone zostało województwo zielonogórskie, a 11 kwietnia 1953 Nowa Sól uzyskała status miasta powiatowego) od roku 1952 muzeum przekazano pod nadzór merytoryczny Muzeum Narodowemu w Poznaniu jako właściwemu terytorialnie muzeum okręgowemu.

Dnia 1 stycznia 1958 roku uchwałą Rady Ministrów w sprawie dalszego rozszerzania kompetencji rad narodowych utworzony został zielonogórski okręg muzealny, obejmujący muzea w Gorzowie Wielkopolskim, Międzyrzeczu, Nowej Soli i Zielonej Górze. Nadzór merytoryczny nad placówką nowosolską objęło Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze i sprawowało go nieprzerwanie jako muzeum okręgowe do 1990 roku. Wtedy, w wyniku zmian ustroju państwa, przestały działać poprzednie struktury organizacji muzealnictwa. Brzezienna w skutkach okazała się ustawa z grudnia 1990 roku, znosząca Fundusz Rozwoju Kultury, za pośrednictwem którego finansowane były dotąd muzea. Ustawa ta podzieliła muzea na podległe administracji rządowej, które finansowane były nadal z budżetu państwa za pośrednictwem urzędów wojewódzkich, i muzea, które przekazano do prowadzenia i finansowania lokalnym samorządom, w przypadku Nowej Soli – budżetowi miasta. Bardzo szybko pojawiły się głosy o konieczności redukcji wydatków na utrzymanie miejskich placówek kulturalnych, a najlepiej ich całkowitej likwidacji. To, iż w latach 90. XX wieku nie zlikwidowano Muzeum Miejskiego uznać należy za sukces. I choć jeszcze w 1998 forsowano pomysł przeznaczenia siedziby muzeum na magazyny urzędu stanu cywilnego, dzięki życzliwemu wsparciu wielu osób od pomysłu odstąpiono.

Połowa narożnej działki położonej u zbiegu ulicy Muzealnej i Gimnazjalnej o powierzchni 3015 m² stanowi własność gminy Nowa Sól – Miasto i zabudowana jest trzema wolnostojącymi budynkami, ustawionymi w podkowie wokół wewnętrznego dziedzińca. Drugą połową działki to teren dawnego użytkowego ogrodu. Plany inwestycyjne miasta przewidują, że powstanie tu miejski park z kameralnym amfiteatrem i ekspozycją rzeźb plenerowych – po połączeniu z sąsiadującym ogródkiem jordanowskim i terenami zielonymi wokół przyszłej siedziby miejskiej biblioteki przy ul. Bankowej. Dziś całością posesji administruje Muzeum Miejskie, korzystając z własności komunalnej na zasadzie użyczenia.

W gmachu głównym muzeum połączono funkcje administracyjne, wystawiennicze i magazynowe. W jednym z pawilonów bocznych, zaadaptowanym do funkcji wystawienniczych w połowie lat 60. XX wieku, umieszczono wystawę przyrodniczą. Drugi pawilon wymaga opracowania programu użytkowego i prac adaptacyjnych. Z pewnością jego część zaadaptowana zostanie na potrzeby zaplecza technicznego dla planowanego w ogrodzie amfiteatru.

Gmach główny zbudowany został przez Aleksandra Gruschwitza, właściciela nowosolskiej fabryki nici, dla syna Alfreda. Dokumentacja architektoniczna datowana jest na rok 1883, a w 1884 uzupełniona o projekt budowy dwóch pawilonów od strony ogrodu. Pomimo upływu lat, zarówno elewacje, jak wnętrza uległy niewielkim zmianom. Najlepiej zachowały się pomieszczenia na parterze z bogatymi stiukami na sufitach i malowanym plafonem w holu, przedstawiającym kobietę z wrzecionem, co nawiązuje do profesji pierwszego właściciela willi. Budynek wpisany jest do rejestru zabytków pod numerem 2210. Gmach główny muzeum oraz pawilon przyrodniczy, remontowane systematycznie przez ostatnie 20 lat ubiegłego wieku, są w dobrym stanie technicznym. Pierwszy od 1947 roku kapitalny remont ich elewacji w latach 2003–2004 przeprowadzono ze środków na roboty publiczne przywrócił im pierwotne walory estetyczne, ujawniając piękno architektury.

Powierzchnia wystawiennicza, którą dysponuje muzeum to 750 m², w tym 650 m² zajmują wystawy stałe, a 100 m² przeznaczone jest na lokalizację wystaw czasowych. Powierzchnia magazynów zabytków wynosi ok. 200 m².

Budynki wyposażone są w instalację elektryczną, wodną, grzewczą gazową, odgromową, instalację sygnalizacji włamania, monitorowaną przez Agencję Ochrony Mienia „Bejur” i elektroniczny system wykrywania i sygnalizacji pożaru, monitorowany przez Powiatową Komendę Straży Pożarnej. Muzeum jest skomputeryzowane – wszystkie stanowiska muzealników wyposażone są w komputery ze stałym łączem internetowym, a dział oświatowy dysponuje ponadto profesjonalnym oprogramowaniem do składu wydawnictw i tworzenia prezentacji multimedialnych, cyfrową kamerą video i aparatem fotograficznym, nowoczesnym rzutnikiem przezroczy, rzutnikiem pisma, projektorem filmowym.

Aktualny statut Muzeum Miejskiego wprowadzony został Uchwałą nr XVIII/138/2004 Rady Miejskiej w Nowej Soli z dnia 6 lutego 2004 roku, a jego treść uzgodniona z Ministrem Kultury. Najistotniejsze zapisy to:

§2 Muzeum jest samorządową instytucją kultury, wpisaną do rejestru samorządowych instytucji kultury prowadzonego przez Gminę Miejską w Nowej Soli, pod nr 3 i posiada osobowość prawną.

- §3 Siedzibą Muzeum jest Nowa Sól, ul. Muzealna 20, a terenem działania jest obszar całego kraju.
- §4 Organizatorem Muzeum jest Gmina Nowa Sól – Miasto, która zapewnia środki potrzebne do utrzymania i rozwoju Muzeum.
- §5 Muzeum jest instytucją kultury Gminy Miejskiej Nowa Sól, której celem jest sprawowanie opieki nad zabytkami, informowanie o wartościach i treściach zgromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami.
- §6 Muzeum realizuje cele określone w §5 w szczególności przez:
- gromadzenie zabytków w zakresie historii, sztuki, numizmatyki i przyrody,
 - dokumentowanie, katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
 - przechowywanie zgromadzonych zabytków w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
 - zabezpieczanie i konserwację muzealiów,
 - urządzanie wystaw,
 - organizowanie i prowadzenie badań i ekspedycji naukowych,
 - prowadzenie działalności wydawniczej,
 - prowadzenie działalności oświatowej,
 - rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych,
 - zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
 - współpracę ze społecznym ruchem kulturalnym poprzez służenie radą, pomocą i wiedzą pracowników,
 - wspieranie i popularyzację osiągnięć mieszkańców w zakresie historii, sztuki i środowiska przyrodniczego.
- §7 Muzeum jest wielodziałowe i posiada następujące działy: Artystyczny, Historyczny, Przyrodniczy, Naukowo-Oświatowy i Administracyjny.
- §9 Ogólny nadzór nad Muzeum sprawuje Minister Kultury, a bezpośredni Rada Miejska Nowej Soli.
- §10 Na czele Muzeum stoi dyrektor, którego powołuje i odwołuje Prezydent Miasta Nowej Soli na zasadach i w trybie przewidzianym w obowiązujących przepisach. Dyrektor podlega Prezydentowi Miasta i jest przed nim odpowiedzialny za całokształt działalności Muzeum.

- §12 Przy Muzeum działa Rada Muzeum, której członków powołuje i odwołuje Rada Miejska.
- §13 Majątek Muzeum stanowi własność Gminy Miejskiej Nowa Sól i może być wykorzystywany jedynie do celów związanych z wykonywaniem zadań przez Muzeum.
- §14 Muzeum prowadzi gospodarkę finansową na zasadach określonych w ustawie o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
- §15 Muzeum gospodaruje samodzielnie przydzieloną i nabytą częścią mienia oraz prowadzi samodzielną gospodarkę w ramach posiadanych środków, kierując się zasadami efektywności ich wykorzystania.
- §16 Podstawą gospodarki finansowej Muzeum jest plan działalności Muzeum zatwierdzony przez dyrektora, z zachowaniem wysokości dotacji Organizatora, pokrywającej koszty działalności podstawowej, koszty zatrudnienia pracowników i koszty administracyjno-gospodarcze.
- §17 Działalność Muzeum jest finansowana z: dotacji z budżetu Gminy Miejskiej Nowa Sól, wpływów uzyskiwanych z usług związanych z prowadzoną działalnością, środków otrzymanych od osób fizycznych i prawnych, ze sprzedaży składników majątku ruchomego, z wyjątkiem zabytków i nieruchomości, najmu i dzierżawy składników majątkowych, z innych źródeł.
- §18 Wstęp do Muzeum jest odpłatny, z wyjątkiem jednego dnia w tygodniu.
- §19 Muzeum prowadzi jako dodatkową działalność w zakresie: przygotowania i udostępnienia zbiorów w celu kopiowania, sporządzenia reprodukcji lub fotografii, wypożyczenie do ekspozycji muzealiów znajdujących się w jego posiadaniu. Środki uzyskane z działalności gospodarczej mogą być wykorzystane wyłącznie na cele statutowe.
- §20 Do składania w imieniu Muzeum oświadczeń w zakresie jego praw i obowiązków finansowych wymagane jest współdziałanie dwóch osób, to jest dyrektora i głównego księgowego lub osób przez nie upoważnionych.
- §21 Połączenia, podziału lub likwidacji Muzeum może dokonać Rada Miejska Nowej Soli na warunkach i w trybie przewidzianym w obowiązujących przepisach.

Pozostałe dokumenty normujące zasady zarządzania i działalność statutową mają charakter regulaminów wewnątrzzakładowych i instrukcji, a wprowadzane są zarządzeniem dyrektora muzeum. Najważniejsze z nich to regulamin organizacyjny, pracy, wynagradzania, konkursu na wakujące stanowiska muzealnicze, zakładowego funduszu socjalnego, bezpieczeństwa pożarowego. Ponadto obowiązuje instrukcja kancelaryjna i archiwalna, zakładowy plan kont i instrukcja obiegu dokumentów finansowo-księgowych.

Dokumentacja muzealiów unormowana jest zarządzeniem w sprawie zasad i sposobu ewidencji muzealiów. Rada Muzeum pracuje w zakresie określonym odrębnym regulaminem działania.

Muzeum dysponuje 10 etatami, w tym 5 ma charakter muzealny. Pracownicy zgrupowani są w 3 działach – zbiorów muzealnych, naukowo-oświatowym i administracji.

W Dziale Zbiorów Muzealnych zatrudnieni są – historyk jako kierownik działu i jednocześnie kustosz zbiorów historycznych, numizmatycznych, oraz główny inwentaryzator, historyk sztuki jako kustosz zbiorów artystycznych i etnograficznych oraz przyrodnik – kustosz zbiorów przyrodniczych. Wszyscy pracownicy obok wyższego wykształceniem mają ukończone poddyplomowe studia muzealne, a dobór ich specjalizacji odpowiada podstawowemu zasobowi zbiorów muzeum i polityce ich uzupełniania – historii, ze szczególnym uwzględnieniem historii miasta na tle regionu, przyrody, z naciskiem na przyrodę doliny Odry oraz sztuki i rzemiosła, gdzie preferencje przy uzupełnianiu kolekcji mają zabytki związane z kulturą mieszczańską XIX i początku XX wieku.

W Dziale Naukowo-Oświatowym zatrudnionych jest 2 historyków i przewodnik muzealny. Funkcję kustosza działu pełni historyk ze specjalnością w zakresie historii regionalnej. Drugi historyk zatrudniony na stanowisku asystenta jest wykwalifikowanym archiwistą. Przewodnik – z wykształceniem średnim i pomaturalnym studium z zakresu obsługi ruchu turystycznego.

W Dziale Administracji zatrudnieni są – główny księgowy, referent administracyjno-gospodarczy i pomocnicy muzealni zobligowani do dozoru sal wystawowych, obsługi kasy muzealnej i utrzymania czystości. Funkcję kierownika działu pełni główny księgowy.

Wysoki poziom kwalifikacji kadry muzealnej jest od wielu lat tematem mojej szczególnej uwagi. Przy tak minimalnym zatrudnieniu wszyscy pracownicy muszą umieć zastąpić się wzajemnie, co wymaga znajomości różnorodnych dziedzin wiedzy, muszą chcieć uzupełniać wiedzę nie tylko z zakresu swojego formalnego zakresu obowiązków i posiadać dużo dodatkowych umiejętności, które eliminują konieczność zatrudnienia dodatkowych osób do konserwacji, remontów, budowy elementów stelażu, aranżacji wystaw itp. Dzięki takiej polityce kadrowej możliwe było osiągnięcie przyzwoitego poziomu płac, wygospodarowanie pieniędzy ze szczupłego budżetu na konserwację zabytków, zakupy muzealiów, organizację dobrych wystaw czasowych i poważne publikacje o charakterze oświatowym i naukowym.

O świadomej polityce w zakresie gromadzenia zbiorów można mówić dopiero od lat 80. XX wieku. Ustalono wówczas 3 zasadnicze kierunki uzu-

pełnienia muzealiów, wynikające z jakości i ilości zabytków własnych. Aż do tego czasu w zbiorach muzeum wszystkiego było po trochu – rzemiosła, militaria, rozmaitego pochodzenia numizmaty, preparaty przyrodnicze, niewiadomego pochodzenia zabytki archeologiczne, niewielki zbiór zabytków etnograficznych, fotografie, kopie i materiały poglądowe. Po uporządkowaniu i oczyszczeniu inwentarzy, w wielu wypadkach ustaleniu spraw własnościowych, podjęto decyzję o ograniczeniu zakresu uzupełniania zbiorów muzeum do historii, numizmatyki, przyrody oraz o wywołaniu działu artystycznego. Za kolekcje zamknięte uznano zbiór zabytków etnograficznych, archeologicznych i militaria. W połowie lat 80. uszczegółowiono zakres pracy działów i przez kolejne 20 lat zbudowano znaczące kolekcje w zakresie historii i kultury materialnej miasta i regionu, przyrody polskiej i sztuki.

Dział Historyczny zajmuje się historią dawną i współczesną, numizmatyką i militariami. *Zbiory historii dawnej* to głównie zabytki kultury materialnej, dokumenty oraz ikonografia Nowej Soli i regionu, kartografia Śląska i księgozbiór regionalny. Obejmują blisko 300 pozycji inwentarzowych i ponad 600 kartek pocztowych i fotografii Nowej Soli i okolic. Na bieżąco dokumentuje zmiany zachodzące w architekturze miasta, gromadzi materiały fotograficzne. Zabytki nowosolskie prezentowane są na stałej wystawie „Nowa Sól – powstanie i historia miasta”. Uzupełnieniem zbiorów jest bogaty księgozbiór o tematyce regionalnej.

Kolekcja numizmatyczna liczy obecnie około 5 tysięcy obiektów. W jej skład wchodzi monety, banknoty, medale i odznaczenia. Najcenniejszą częścią zbiorów jest kolekcja monet polskich z okresu po II wojnie światowej, obejmująca zarówno monety obiegowe jak i próbne. Muzeum posiada przywilej otrzymywania co roku ze Skarbcza Emisyjnego NBP monet nowych emisji. Na uwagę zasługuje też zbiór pieniądza zastępczego z lat 1914–1923 z Nowej Soli i okolic. W latach 1965–2004 muzeum zorganizowało 13 międzynarodowych sesji numizmatycznych, podczas których omawiano wybrane zagadnienia z historii pieniądza. Materiały naukowe z każdej sesji są publikowane, do tradycji należy również wydawanie z tej okazji medali pamiątkowych. Dział przygotowuje również wystawy czasowe o tematyce numizmatycznej.

W zbiorach działu znajdują się również *militaria*. Wśród 140 eksponatów do najcenniejszych zaliczyć należy egzemplarze broni palnej i artyleryjskiej z XVIII–XX wieku, broń białą i drzewcową, XIX-wieczne kopie zbroi turniejowych z XVI wieku oraz zabytki z okresu II wojny światowej. Od kilku lat dział gromadzi również materiały dotyczące historii niemieckich fortyfikacji nadodrzańskich.

Zbiory Działu Przyrodniczego liczą dziś 1360 pozycji inwentarzowych. Zaczątkiem kolekcji były eksponaty zachowane z przedwojennego Heimatmuseum, które mają charakter osobliwości przyrodniczych. Z tego okresu pochodzą m.in. poroża egzotycznych zwierząt, kolekcja egzotycznych motyli, krąg wieloryba, czaszka hipopotama, strusie jaja i inne ciekawostki. W latach 80. XX wieku rozpoczęto systematyzowanie kolekcji pod kątem przyrody Polski, ze szczególnym uwzględnieniem flory i fauny nadodrzańskiej. Ponad 90% zasobów działu prezentowanych jest na stałej wystawie pt. „Przyroda doliny Odry”, która jest jednym z ogniw „Przestrzennego Muzeum Odry”. Wśród zbiorów na szczególne wyróżnienie zasługują:

- ponad 100 sztuk *ptaków* ze środowisk polnych, leśnych, łąkowo-błotnych, nadmorskich,
- kilkadziesiąt *ssaków*, m.in. niedźwiedź, wilk, sarna, łoś, dzik, borsuk, lis,
- około 1000 okazów *owadów*,
- zbiór ponad 600 muszli *ślimaków* ziemno-wodnych i *małży* w 40 gatunkach,
- 100 okazów zielnikowych *roślin naczyniowych* z okolic doliny Odry.

Ponadto pnie i przekroje *drzew* typowych dla nadodrzańskiego lasu łęgowego oraz występujące w nich elementy runa leśnego, np. gatunki *grzybów* jadalnych i trujących. W zbiorach działu znajduje się też cenna kolekcja sygnowanych *fotografii przyrodniczych* Włodzimierza Puchalskiego, Wiktora Majaka i Grzegorza Bobrowicza, a z materiałów dydaktycznych – przezroczka, filmy i bogata biblioteka podręczna.

Dział Artystyczny zorganizowany został od podstaw w 1977 roku. Aktualnie w zbiorach działu znajduje się ponad 1500 zabytków z zakresu malarstwa, grafiki, rzeźby i rzemiosła artystycznego (szkło, ceramika, tkaniny, meble, dawne przedmioty codziennego użytku). Podstawowy zasób zbiorów gromadzony jest z zakresu *kultury mieszczańskiej XIX i XX wieku*. Duża część kolekcji dostępna jest na wystawie „Wnętrza mieszczańskie”, która ma charakter wystawy stałej.

Wśród muzealiów znajduje się też kolekcja dzieł artystów nowosolan od początków XX wieku, licząca ponad 300 obiektów, systematycznie uzupełniana, okazjonalnie prezentowana podczas wystaw czasowych. Ponadto w zbiorach działu znajdują się też zwarte tematyczne zespoły zabytkowe, z których najcenniejsze to:

– *Kolekcja litografii Aleksandra Dunckera – Siedziby arystokracji śląskiej*, obejmująca 14 widoków z terenów północnego pogranicza śląsko-brandenburskiego. Widoki zamków i pałaców pruskich prowincji publikowane przez berlińskiego wydawcę Aleksandra Dunckera, tworzą 16-tomowe

dzieło, które począwszy od 1857 roku ukazywało się w abonamencie przez 27 lat (Duncker A., Landlichen Wohnsitze, Schlosser und Residenzen der Preussischen Monarchie, Bd I–XVI, Berlin 1857–1883). Nad dziełem Dunczera pracowało wielu znakomitych artystów, m.in. W. Loellot, W. Erbs, W. Berendt, a przede wszystkim legnicki grafik Teodor Blatterbauer, który wykonał większość zgromadzonych przez muzeum grafik. Są to pałace w Zaborze, Zatoniu, Studzieńcu, Broniszowie, Buchałowiu, Bojadłach, Dalkowie, Kotli, Gaworzycach, Kromolinie, klasztor w Otyniu, dwór w Szybie i zamek w Kliczkowie.

– *Kolekcja miniatur tkackich Marii Teresy Chojnackiej* obejmująca 18 tkanin podarowanych przez artystkę po indywidualnej wystawie w nowosolskim muzeum w roku 2000. Chojnacka uczestniczyła w procesie, który wykrystalizował zjawisko nazwane przez międzynarodowych krytyków sztuki „polską szkołą tkaniny”. Szukając nowych splotów i faktur doszła w tym do mistrzostwa, a różnorodność techniki stanowi jej specjalność i znak firmowy. Dwuosnowowe dziełka z cyklu „Zielnik” są tkaninami dwustronnymi. Awers jest dostępny widzowi „wprost”, rewers ujawnia się przy oglądaniu tkaniny „pod światło”. Jest cieniem awersu, zakryty półprzejrystą zasłoną, utworzoną z niezwiązanych wątkiem włókien osnowy.

– *Kolekcja rysunków srebrem i złotem Stanisława Filipczuka*, zgromadzona w latach 1993–2000, w skład której wchodzi 48 prac z cyklu Eirenopolis (dedykowanego żonie Irenie), Annapolis (dedykowanego córce Ani) i Symfonii odrzańskiej (powstałej na zamówienie nowosolskiego muzeum). Ich tematem jest zawsze pejzaż – trwające w idealnej harmonii ziemia, niebo i miasto. Artysta posłużył się starożytną techniką zarzuconą i zapomnianą z powodu jej pracochłonności i braku możliwości wprowadzania poprawek. Do rysowania służył metalowy sztyft srebrny lub złoty, pozostawiający na papierze jasnoszary, o stałym nasyceniu ślad. Rysunek powstaje z tysięcy drobnych, precyzyjnie stawianych punktów i pajęczych kresek – zagęszczone dają cień, rozproszone światło. Niezwykły urok rysunków Filipczuka wynika zapewne z idealnej jedności tematu (harmonia świata), szlachetności tworzywa (srebro i złoto), starożytnej techniki (ciągłość czasu) i osobowości artysty, odrzucającego pośpieszny rytm współczesnego życia i powierzchowność doznań.

– *Kolekcja malarstwa Janiny Góral*. Po śmierci artystki w 2000 roku jej mąż, wykonując testament, przekazał do zbiorów muzeum 75 obrazów pozostałych w pracowni, wyposażenie warsztatu, niezrealizowane szkice i projekty, korespondencję z zaprzyjaźnionymi artystami oraz ich prace wykonane w różnych technikach.

– *Kolekcja malarstwa Grażyny Graszki*, uzupełniana systematycznie od 1991, liczy aktualnie 20 obrazów w różnych technikach malarskich. Artystka od urodzenia związana z Nową Solą (dyplom z malarstwa w PWSSP we Wrocławiu i reżyserii filmu animowanego w PWSSFiT w Łodzi) wypowiada się w malarstwie (pejzaż i portret) i ceramice (mozaika).

– *Kolekcja malarstwa Kamili Marchelek*, której tworzenie rozpoczęto w 1991 roku liczy obecnie 15 olejnych martwych natur. Artystka ukończyła w 1959 Liceum Plastyczne w Szczecinie, ma magisterium z historii sztuki i zawodowo związana jest z muzealnictwem. Na podstawie dorobku artystycznego przyjęto ją do ZPAP.

Wystawy stałe są odzwierciedleniem charakteru nowosolskiego muzeum. Przyjęta została zasada, że każdy z działów merytorycznych prezentuje najciekawszy zespół zabytków na wystawie stałej, a świadomie kultywowany kameralny i przytulny klimat dawnego muzeum zgadza się z wyobrażeniami o „muzealności” u osób przekraczających próg instytucji. Skutkuje to pozytywną, a niekiedy wręcz entuzjastyczną opinią o muzeum i jego zasobach. Aktualnie muzeum ma 9 wystaw o charakterze stałym i otwartej formule – nowe nabytki muzeum służą przede wszystkim ich uzupełnianiu. Przedmiotów zabytkowych z przeznaczeniem „do magazynu” kupuje się niewiele.

Wnętrza mieszczańskie XIX/XX wieku (salonik pani domu, jadalnia, gabinet pana): wystawa prezentuje 3 wnętrza zamożnego, mieszczańskiego domu, umeblowane i wyposażone w uświęcony tradycją sprzęt, akcesoria, przedmioty użytkowe i ozdobne. Przypomina też o tym, jakich czynności dziś nie spełnianych wymagało prowadzenie domu, czemu służyły różne przedmioty i naczynia dawniej pospolite, a dziś z trudem wynajdywane w antykwariatach. Na szczególną uwagę zasługuje kolekcja galanterii porcelanowej i porcelany użytkowej oraz kolekcja XIX-wiecznych litografii barwnych Aleksandra Dunckera.

Śląski portret XVIII–XIX wieku: w reprezentacyjnej sali wystawowej na parterze umieszczono galerię XIX-wiecznego reprezentacyjnego portretu mieszczańskiego. Warto zwrócić uwagę na kolekcję 5 witraży z początku XX wieku, pochodzących z „unowocześnionej” w końcu XX wieku nowosolskiej restauracji.

Galeria malarstwa Kamili Marchelek: kilkadziesiąt martwych natur nowosolskiej artystki wyeksponowano w tzw. saloniku, który pełni funkcję sali konferencyjnej.

Malarstwo Janiny Góral. Przechodząc klatką schodową na piętro muzeum oglądamy obrazy zmarłej w 2000 roku, nowosolskiej artystki. Jest to fragment wspomianej darowizny.

Militaria w zbiorach Muzeum Miejskiego. Na wystawie zaprezentowano broń i mundury wojskowe. Ekspozowana jest broń biała, drzewcowa, palna i artyleryjska od XVII do XX wieku. Uzupełnieniem są elementy ekwipunku i umundurowania żołnierskiego, w tym kopie zbroi turniejowych z XVI wieku. Rarytasem są dwa XVII-wieczne portrety książąt głogowskich – Jana Olbrachta i Władysława Jagiellończyka, pochodzące z istniejącej do 1945 roku na zamku głogowskim galerii władców. Pokazano tu również makiety schronów niemieckiej linii umocnień nadodrzańskich (tzw. Oderstellung) zbudowanej w latach 1928–1945. Na dziedzińcu muzeum można obejrzeć jednoosobową wartownię stalową i betonową z okresu II wojny światowej.

Nowa Sól – powstanie – lokacja – rozwój. Środowisko polityczno-geograficzne, w jakim powstała i rozwijała się Nowa Sól ilustruje kolekcja map Śląska z XVI–XIX wieku. Na szczególną uwagę zasługuje mapa baronatu Carolath–Beuthen, wydana w Amsterdamie około 1663 roku, na której szczegółowo zaznaczono okolice Nowej Soli na początku XVII wieku. Dzieje miasta ilustrują zabytki bezpośrednio z nim związane, a rzadkością jest księga podatkowa urzędu solnego z 1670 roku i pierwsze plany rozwoju przestrzennego Nowej Soli miasta z lat 1753 i 1782. Na rycinach i obrazach z XIX i początku XX wieku pokazano widoki ogólne i fragmenty ówczesnego miasta, zakłady przemysłowe, port. Dużo jest wytworów nowosolskich manufaktur i zakładów rzemieślniczych, ekspozowane są nowosolskie pieniądze zastępcze, gazety i dokumenty. Ekspozycję uzupełniają współczesne makiety wykonane na podstawie starych planów i zasobu ikonograficznego Działu Historycznego, przedstawiające miasto w 1783 roku, fabrykę nici Gruschwitza na początku XX wieku, XVIII-wieczny magazyn solny i kościół ewangelicki (makieta przedwojenna). Można też obejrzeć modele jednostek pływających po Odrze od XVIII do XX wieku.

Portret książąt i królów polskich na monetach i banknotach. Na wystawie pokazano medale i monety, na których widnieje wizerunek królów lub książąt polskich. Można je podzielić na dwie grupy. Pierwsza to monety współczesne panującym, na których widnieje ich portret, druga to numizmaty późniejsze – monety i medale okolicznościowe lub artystyczne. Pierwsze wizerunki władców to przedstawienia schematyczne, nie mające nic wspólnego z portretem. Dopiero w XVI wieku na monetach ukazały się wizerunki panujących zbliżone do ich pierwowzorów. Portrety Sasów i Stanisława Augusta Poniatowskiego to już małe dzieła sztuki. Wraz z upadkiem Rzeczypospolitej znikły też pieniądze z wizerunkami królów polskich.

W okresie II Rzeczypospolitej motyw królewski nie był często wykorzystywany. Jan III Sobieski doczekał się „swojej” monety w 1933 r., a Bolesława Chrobrego uhonorowano w 1925 r. na dwóch monetach złotych. W Pol-

sce Ludowej z okazji 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego wybito monetę z Kazimierzem Wielkim, w roku obchodów tysiąclecia państwa polskiego z postaciami Mieszka I i Dąbrówki, a dla uczczenia 300. rocznicy odsieczy wiedeńskiej – z Janem III Sobieskim. Od roku 1979 rozpoczęto emisję monet tzw. Poczty królów i książąt polskich, wzorowaną na portretach Jana Matejki. Emitowane były w wersji obiegowej, kolekcjonerskiej i próbnej kolekcjonerskiej. Cykl kontynuowany jest do dziś. Portrety królów umieszczano także na banknotach. W II Rzeczypospolitej wykorzystano je nawet jako motyw znaku wodnego. Wizerunki królów oraz książąt widnieją także na medalach i plaketach. Należy tu wymienić przede wszystkim tzw. Serię królewską, czyli cykl medali zaprojektowanych przez Witolda Korskiego, bitych w mennicy państwowej.

Z muzealnego lamusa. W każdym magazynie muzealnym znajduje się pewna ilość przedmiotów, które mają niewielkie szanse na wystawienie w ramach wystawy stałej. Są to najczęściej przedmioty pochodzące sprzed okresu sprecyzowania rodzaju gromadzonych przez muzeum zbiorów. Przedmioty te mają jedną cechę wspólną – zawsze budzą nieodparte zainteresowanie zwiedzających i najbardziej odpowiadają potocznym skojarzeniom, które budzi w ludziach pojęcie „muzeum”. Kilkadziesiąt tego rodzaju interesujących „staroci” postanowiliśmy zgromadzić w jednym miejscu i nadać wystawie formę dawnego „gabinetu osobliwości”, prekursora dzisiejszych muzeów.

Na wystawie znalazł się więc kącik przyrodniczy z porożami egzotycznych zwierząt, kręgiem wieloryba, czaszką hipopotama, kilkoma pancierzami żółwi, pancernika, kolekcja jaj ptasich z jajem strusim i moa, rybą najeżą, piłą ryby piły, szkieletami koralowców. Drugi z kącików związany jest z kobiecymi robótkami – to maszyny do szycia, igły i czółenka do wyrobu koronek, zabytkowe żurnale mody, przykłady ręcznie i maszynowo haftowanych tkanin, stare guziki, haftki, klamerki. Jest też kącik z różnego rodzaju oświetleniem, starymi wagami, maszynami do pisania, rowerami o „antycznej” konstrukcji, lampowymi radioodbiornikami, gramofonami, szpulowym magnetofonem. Jest też ceremonialny łuk wodza Indian ze szczepu Tobas, подарowany naszemu muzeum przez jednego z nowosolan, który się z wodzem przyjaźnił. I dużo innych ciekawych i dziwnych przedmiotów.

Przyroda doliny Odry. Dużą wartością wystawy jest przemawiająca do wyobraźni jej aranżacja plastyczna. Zwiedzający podąża wzdłuż wijącej się na ścianach wstęgi rzeki od źródeł aż do ujścia, a przemierzając poszczególne krainy biogeograficzne zapoznaje się z charakterystycznymi dla nich elementami przyrody, z biologiczną różnorodnością doliny. Krainę górską obrazują minerały i skały, z których zbudowany jest górotwór Sudetów oraz skamieniny flory i fauny. Śląsk, a zwłaszcza okolice Wrocławia, reprezentowane są

przez kilkadziesiąt gatunków ptaków leśnych i niedźwiedzie brunatne, które wymarły tu w XVII wieku. Środkowy bieg rzeki ukazany jest przez charakterystyczne lasy łęgowe – przekroje i pnie m.in. dębu, jesionu, wierzby, lipy drobnolistnej, wiązu, brzozy, a także kilkadziesiąt gatunków grzybów, wśród nich bardzo rzadkie smardze czy kwiatowe australijskie, które można znaleźć w lubuskich lasach.

Świat zwierzęcy reprezentują piękne okazy jeleni, saren, dzików, łosi, wilków, borsuków, lisów, zajęcy, kun, łasic, tchórzy i gronostajów. Tereny przyujściowe Warty w dolinie Odry, tworzące w naturze Park Narodowy Ujście Warty, na wystawie zaznaczone są kilkadziesiątoma gatunkami ptactwa wodno-błotnego i drapieżnego, zgrupowanego w pobliżu zaaranżowanego oczka wodnego – są to m.in. liczne gatunki kaczek i perkozów, a także łabędzie, kormorany, czajki, łyski, gęsi, słonki, bekasy. Poznać też można 40 gatunków eksponowanych muszli ślimaków i małży z terenów doliny rzeki. Bogaty świat owadów doliny rzeki reprezentowany jest przez motyle, ważki, szkodniki upraw lasów, szkodniki domowe, chrząszcze. Wystawę kończą charakterystyczne dla terenów przyujściowych mewy – śmieszka, srebrzysta i siodłata.

Muzeum planuje rocznie około 10 wystaw czasowych, z czego na ogół połowa przygotowana jest na bazie własnych zbiorów, a ich tematyka poszerza wiedzę na temat historii i współczesności miasta i regionu. Pozostałe to wystawy wypożyczane z innych muzeów, od kolekcjonerów, twórców i artystów, które mają poszerzyć zakres wiedzy w dziedzinie historii, przyrody i sztuki. Rzadko pozwalamy sobie na wypożyczenie wystaw, których nie można wykorzystać oświatowo, a ich celem byłoby jedynie zadowolenie wąskiego grona fachowców z różnych dziedzin, w tym i samych muzealników. Sporo jest wystaw okolicznościowych realizowanych na prośbę władz miejskich, instytucji i stowarzyszeń działających na terenie miasta, które pomagają nam zgromadzić rozproszoną na ogół dokumentację do przyszłych wydawnictw. W ten sposób zebraliśmy wiadomości na temat historii nadleśnictwa nowosolskiego, lokalnego oddziału PTTK i Ligi Obrony Kraju, policji, straży pożarnej, dokumentację działalności nowosolskiej Solidarności i Związku Nauczycielstwa Polskiego wraz z historią szkolnictwa. Zwracamy też uwagę, aby wystawy czasowe były zgodne z programami nauczania w różnych typach szkół.

Dział Naukowo-Oświatowy zajmuje się przede wszystkim popularyzacją wiedzy przez dobór wystaw czasowych, organizację konkursów dla dzieci i młodzieży, organizacją lekcji muzealnych, publikacjami z zakresu wiedzy o regionie oraz dokumentacją działalności muzeum.

Swą działalnością oświatową muzeum obejmuje aktualnie wszystkie grupy wiekowe uczniów i wszystkie typy szkół miejskich i regionalnych. Nauczyciele przygotowują uczniów do udziału w 3 konkursach, które odbywają się w cyklu rocznym: z zakresu wiedzy o mieście, w którym biorą udział uczniowie gimnazjów z powiatu nowosolskiego, z wiedzy historycznej o regionie, w którym uczestniczy młodzież szkół ponadgimnazjalnych, ze znajomości zbiorów nowosolskiego muzeum – konkursie plastycznym dla przedszkoli i klas I–IV ze szkół podstawowych. Konkursy mają wysoką rangę – zapewnia to honorowy patronat prezydenta miasta i starosty nowosolskiego, komisja konkursowa złożona z nauczycieli, członków PTH, i cenne nagrody. Dofinansowanie konkursów przez władze miasta i powiatu pozwala na doposażenie szkolnych bibliotek w muzealne wydawnictwa regionalne.

Muzealnicy – kustosze prowadzą w oparciu o wystawy stałe lekcje muzealne. 14 tematów koresponduje z obowiązującym programem szkolnym i jest ciekawą formą uzupełniania treści nauczania z zakresu przyrody, historii i sztuki.

Od połowy lat 90. XX wieku muzeum ma ułatwioną możliwość publikacji wyników badań naukowych prowadzonych przez działy merytoryczne. Uniezależnienie się od kosztownych prac przygotowawczych, skład wydawniczy we własnej pracowni, przyzwoity poziom sprzętu technicznego, a zwłaszcza wysokie kwalifikacje pracowników Działu Naukowo-Oświatowego i kustoszy Działu Zbiorów Muzealnych pozwalają na realizację kolejnych pozycji wydawniczych z zakresu historii regionalnej, sztuki, przyrody, numizmatyki. Można zaryzykować stwierdzenie, że w publikacjach Muzeum Miejskie w Nowej Soli jest aktualnie liderem wśród muzeów lubuskich, dysponuje obecnie ponad trzydziestoma pozycjami wydawnictw własnych. Tematyka badawcza, ograniczona do niedawna do historii Nowej Soli i przyrody najbliższych okolic, poszerzona została o badania nad historią regionu nowosolskiego, dofinansowane są przez starostwo powiatowe.

Zamkniętym tematem jest np. szczegółowo opisana architektura obronna na terenie powiatu, architektura rezydencjonalna w regionie, przyroda doliny Odry, historyczny rozwój architektoniczny miasta, historia okolicznych miejscowości. Aktualnie prowadzone są badania nad rozwojem regionalnych instytucji społecznych i politycznych w mieście, historią nowosolskiego rzemiosła i przemysłu oraz historią regionalnych rodów szlacheckich. W niedługim czasie powinien zostać wdrożony temat historii architektury kościelnej i związków religijnych. Szczegółowy wykaz dostępnych wydawnictw znajduje się na muzealnej stronie internetowej.

Liczba zwiedzających muzeum jest stabilna, około 5 tysięcy osób. Muzeum jest atrakcją chętnie pokazywaną gościom władz miasta. Poza tym

muzeum służy pomocą studentom, uczniom, instytucjom naukowym i administracyjnym. Muzeum zrosło się z miastem i trudno byłoby dziś wyobrazić sobie Nową Sól bez naszej instytucji. Społeczna akceptacja jest cennym i stymulującym do pracy bodźcem.

Muzeum finansowane jest z budżetu miasta Nowej Soli, który od kilku lat ustabilizował się i jest powiększany z roku na rok przeważnie o wskaźnik przewidywanej inflacji. Struktura budżetu przedstawia się podobnie jak w większości instytucji kulturalnych – około 70% to płace i świadczenia pracownicze, 20 – koszty administracji budynkami. Około 10% dotacji, a także dochody własne, czyli 10% budżetu rocznego, pozostaje na działalność statutową. Muzeum korzysta z pomocy finansowej różnorodnych podmiotów gospodarczych; nie prowadzi działalności gospodarczej, choć rozważa tę możliwość po realizacji miejskiego założenia parkowo-artystycznego.

Muzeum jest czynne od wtorku do soboty w godz. od 10.00 do 16.00, niedziele i święta od 11.00 do 14.00. Ceny biletów: normalny – 4 zł, ulgowy i wycieczkowy – 3 zł. Po uzgodnieniu terminu wycieczki mogą skorzystać z przewodnika po muzeum – bez dodatkowej opłaty.

e-mail: muzeum.os@nowasol.net

<http://www.muzeum.nowasol.net>